

„Csak játszani akartam...”

Részletek Borhy Gergely önéletréséből

*„A rossz, mit ember tesz, túléli őt,
A jó gyakorta sírba száll vele.”*
(Shakespeare)

Szegény családba születtem. Idő előtt, ezért aztán örökbe adtak, tizennégy hónapos koromban. Apám révész, nevelőapám katonatiszt. Testvérek. Anyám paraszt, nevelőanyám cseléd, előkelőéknél, amíg voltak. Tiszabön születtem (Szolnok megye), Pesten éltem, az Üllői úton, meg a Veres Pálné utcában.

*

Diákkoromban Molière-rel, Kisfaludyval, Rostand-dal kísérleteztem, szerettem a verseket, József Attila, Verlaine, Szöcs, stb.
Beethoven, Bach, Bartók, ami a zenét illeti, meg Mozart. Kedvencem a vonósnégyes. Innen jutottam el jazzig. A jazz olyan, mint a vonósnégyes. Csak lehet improvizálni. A vonósnégyes esetében nem érdemes, mert Mozart rögtön a legjobb változatot harmonizálta.

*

Apám 1918-tól katona, továbboszolgáló, aztán altiszt, tiszt, elvégezve az iskolákat és előrelépve a ranglétrán. '44-ben a frontra küldik. Ausztriából megszökik. A fordulat után jelentkeznek az új seregbe. A szakértelmét felhasználják, majd „B” listázzák egy fillér nélkül. Nem adja föl. 50 évesen két szakmát tanul. (Eredetileg cukrász.) Nyugdíjba megy. Előveszik a betegségeket. Anyám cseléd. Csak a nevét tudja leírni. Írni, olvasni nem tud.

Elsőáldozásom a Szent Kereszt
Plébánián, bérálásom a Felvonási téren, a
felrobbantott Regnum Mariánumban történt.

*

Kevés boldogabb ember volt nálam, amikor
felvettek a főiskolára. Egy révész fia,
érettségi nélkül is a mennyország kapujában.
(Követelmény volt az érettségi.)
Lehetek már színész. Nevelőapám
büszke volt, anyám nem fogta föl, annyit
mondott: „Becsüld meg magad”.
Múlt az idő, nem szerettek, nem utáltak.
Félévben Pártos Géza azt írta az indexembe:
Színészmesterség: megfelelt. Básti Lajos azt
írta: Beszédtechnika: megfelelt. Magyar irodalom:
jeles, zeneelmélet: jó. Politikai gazdaságtanból
tájékozatlan voltam, elégtelen,
egy hónap múlva javítottam.
Az átlagom közepes volt. Ezek tények.
Soha nem voltam durva társaimmal, legalábbis,
nem panaszkodtak, némelyikkel, ha lehet
ilyen rövid idő alatt, baráti volt a
viszonyom. Majczen Máriát szerettem, Linka
Györgyöt tiszteltem, Gerber /Timár/ Évát
gyönyörűnek találtam. Tanáraitam
tiszteltem, tudtam hogy ők a kor
rendezői, kimagasló színészei, a Nemzeti
Színház és a Madách Színház tagjai.

*

Egyetlen házasságom volt. Másodszor már nem
kísérleteztem. Jövendőbelim látott színpadon és azt kérte
a szervezőtől, mutassa be nekem.
Megtörtént: Bogó Paula, mondta. Hideg, vékony
kéz, zongoraujjak. De lehet, hogy csak
fázott. Hideg volt a november. Pár szót
váltottunk, az ügyelő hívott, kezdődött a
második előadás. Mondtam, várjon meg, vagy
jöjjön vissza az előadás
végén. Visszajött. Bementünk a szemközti
étterembe, ott is fázott, ezen az estén
mindenhol. A szeme sötét volt, olajosan
csillogott, haja mint a
függönyrojt. Esett, dőlt, játszott rajta a
fény. A szája érzéki, az orra hegyes, a teste
törekeny, de arányos. Csókolóztunk...

MISKOLC. Csupa nagy betűvel. SZÍNHÁZ volt. Lendvai direktor úr még ereje teljében. Erős prózai társulat: Kovács Mária, Spányik Éva (Szabó Ottó felesége), Máthé Éva, Koós Olga, Némethy Ferenc, Margittay Ági, Polgár Géza, Füzessy Ottó, Olgyai Magda, vendégként Bessenyei, mint Kossuth, Somló Pista, aztán az operett részleg, Varga Gyuszi, (a Mucsi Sándor börtönben volt, de úgy volt szerződése, mintha a színház rendelkezésére állna), Ábrahám István, szép emberek, barátságos, jól képzett hanggal. A portán nem tudtam előre köszönni. Arday Ali, a személyzetis, természetével és humorával. Orosz Gyuri volt a főrendező, de csak a másodszerpet vihette Lendvai mögött. Bessenyei azt kérdezte tőlem, te mondd, aztán ki ellen szerződtek?

*

Színház volt. Minden tekintetben. – A színészek nyugodtak, legtöbbjük letelepedett. Színészek, akik hivatásnak tekintették a foglalkozásukat. Képzett, művelt színészek, tájékozott mesteremberek. A műszak tornacipőben járt. Gumilapok voltak a színpadon, a díszleten kívül. Az ügyelő csak akkor hívott, amikor kellett. Időben. Az öltöztető leste, hogy miben segíthetne még. A fodrász mestere a szakmájának, de embernek se kutya. A maszkodat mindig pontosan, kívánságodnak megfelelően készítette el. Az énekkar muzikális és emberi, a tánckar szép, fiatal, okos lányok és fiúk, beszélgetni is lehetett velük. Élveztem a humorukat. Színház volt, amihez jó tartozni. Az igazgató követelt, de jutalmazott is. Ez a színház egy templom volt, külsőségeiben is, kialakításában, szellemében is. A miskolci szimfonikusok úgy szóltak, mint a tenger, a napfény, a jóság. Mindent ehhez a SZÍNHÁZHOZ mértem. Ez volt az etalon.

*

Az első év, amit Miskolcon töltöttem: sok kis, egy nagy, hálás szerep, egy nyilvános TV-felvétel. Nem igazolta a várakozásomat, erősnek bizonyult ez a közeg. Egyetem volt, és én középiskolás, ha voltam. Csodálhattam a nagyok spontaneitását, de nem láttam bele titkukba. Nem tudtam meg, hogyan csinálják. Ma sem tudom. Azt szoktam mondani, én vagyok a legnagyobb művész, mert ezzel a csekély képességgel 40 évig ellaviroztam a pályán. Nehéz pálya. Én csak játszani akartam, úgy, hogy ne rontsam el mások örömét. Nem mindig sikerült.

*

Második találkozásom a SZÍNHÁZZAL: ZALAEGRSZEG!

Hódy Bandival beszélgettünk a Kulich Gyula téri színház előterében. („Ahol a legnagyobb az inség, legközelebb a segítség”). Panaszkodtam neki akkor helyzetemre, ismert régről, a csatlakozó Siménfalvynak megemlítette, el kéne szerződtenni engem az alakuló színház társulatába, Zalába. Siménfalvy közvetítésével meg is jött a válasz. Hívjam föl a Rusztot. Néhány nap múlva felhívtam. Ismert a Népszínházból. Leszerződtetett. 1983. augusztus 1-től.

*

Ahogy felér [a személyautó] az utolsó dombra, egy kanyar és alatta a város, a szíved táján valami összeszorul. Ha álmos voltál, felébresz, a kedved felderül. Itthon vagy. Hazaérkeztél. Alattad a város, százszor áldott, százszor elátkozott, nem mindig jó, de a tied, mert itt van a Vizslapark, a Deák tér a könyvtárral, a buszpályaudvar, az Arany Bány, az olai templom, a Falumúzeum, a Belga Étterem, a pizzás, a mozi és a színház. A SZÍNHÁZ, AHOL HÚSZ ÉVET TÖLTÖTTÉL EL.

RUSZT ember és művész. Ember, a szó nemes értelmében és gyarlóságait tekintve, művész, congeniális művész, nemzetközi viszonylatban is. Mint ember úgy bánik veled, mint színésszel, hogy valakinek érzed magad, ki tudja rejtett szépségeidet, kibontja a munka során, ismeri legjobb tulajdonságaidat, és ezek alakításod részei lesznek; türelmes, de amit akar, eléri veled, ha nem, akkor hátrányodból is erényt csinál.

Ha valamit meg akar rendezni, izekre szedi, aprólékosan kidolgozza, s eléd már úgy tárja, mint a megvalósítás egyetlen lehetőségét. Nem is gondolod, hogy másképp is lehet. Intelligens, tájékozott, van humora, sőt öniróniája. Remek társasági ember, Nádasdytól tanulta a rendezést, Majornál, Vámosnál, Ádám Ottónál segédrendező. Az „Akadémia” mellett a „vidék egyetemét” is kijárja. Debrecen, Kecskemét, Szeged, Nemzeti Színház, Várszínház; Zalaegerszegen színházat alapít.

A kezdőknek a szűkre szabott próbaidőn belül is hajlandó megmutatni a színjátszás alapelemeit, a jó színésszel pedagógus, Gábor Miklóssal meggyőző, mert alkotótársnak tekintti.

*

Keveset jár színházba, a kimért időt nem lehet pazarolni. Most is rendez. Mikor felkérték, volt egy nagy ötlete, dolgozott is rajta, aztán objektív okok miatt... Vannak tartalékai. Van koncepciója. Nem öregszik, nevetése, humora, iróniája, örök. Mint maga, ÉLŐ KLASSZIKUS. Ma is az, aki volt. RUSZT JÓZSEF.

Rusz József elment...

Elment... elmentél, hosszú szenvedés után,
a rák, a gépen élés, gégemetszés... iszonyú fájdalmak, - drágán
fizettél az életért.
Isaszeg és Zalaegerszeg, két szeg között éltél, te írtad ezt,
s én Krisztus szögeire gondolok.
Amúgy is nehéz a lét, te, akit szenvedéllyel vert a sors, de
kivételes tehetséggel áldott, tudtad ezt.
Most értem meg, mi az, nincs.
Nem vagy, te nem vagy, elment a nap.
S még azt sem mondtad, meg hol keresselek, hol vagy, - nem vagy,
lehet ez?
Te ugyanúgy egyedül voltál, mint mindenki, barátaid voltak,
két feleség, egy lánygyerek és egy barát...
Milyen kevés a lét és nemlét közt a különbség,
egy álom az egész, mikor legutóbb elaludtál, nem
emlékszel, utoljára... látod ennyi.
Jövök, valahol várj meg, ezek itt már meguntak...
Ha valakit ismer az ember odaát, talán jobb helyet
kap... még egy kicsit élek, aztán jövök, ígérem,
s aztán együtt álmodunk... hideg az a zalai temető,
mit csináljunk,-
ja és a halhatatlanság... igaz, József...

Zeg., 2005. augusztus 8.

Nehéz ügy ez az elmúlással.

Amikor először halod, hogy valaki meghalt, nem ráz meg annyira, aztán más az, aki befejezte az életét abban a házban, ahol laksz, dereng, hogy többé sose fogod látni. Amikor a szomszédod kerül sorra, az már kicsit megráz, szíven üt, megérint, amikor anyád hal meg, akkor már értesz valamit a nagy titokból.

Anyám a Bajcsy kórházban halt meg, 75 éves korában a szíve vitte el, meg aztán apám szolgálata volt az élete, nem bírta tovább, utána halt. Egyszer régen nagy zajra ébredtem, anyám jobb kezében egy baltával igyekezett eltalálni az apámat. Annak sikerült maga elé rántani a szobaajtót úgy, hogy anyám azt találta el. Féltékenység. Valami csepeli nő. Nevelőanyám meghalt. Szerettem. Szombathelyen voltam, csak másnap mondták meg, addig ott feküdt szegény a fagyasztóban. Az ápolók meg azt hitték, hogy elhanyagolom még halálában is az anyámat! Színházi szokás, hogy előadás előtt nem mondják meg a halálhírt.

Nem sokat értekeztünk. Anyám vidékről hozott cseléd világát nem nagyon értettem. Az ő természete is hozzájárult a válásomhoz. Később megértettem, neki sem lehet könnyű, mert elhaladt mellette az idő. 40 évig éltek apámmal. Hosszú ideje élek egyedül, már megszoktam, mindent meg lehet szokni. Talán nem is tudnék másképp élni, ma már azt keresem, hogy valakivel miért NEM akarok élni. MARAD ISTEN.

*

Elveszíteni életünk értelmét, csak nekünk fáj. A gyakorlati élethez nem értettem sohasem, a színházat választottam. Délelőtt 10-kor próba, este 7-kor előadás, kötött szöveget kell mondani, a vége mindig ugyanaz... Nincs többé próba, előadás, premier, taps, siker...! Mindent meg lehet szokni. Az étel, az ital az fontos, élek, mint az állat, a havi étkezési jegy a közös kapocs köztem és a színház között. Barátom a bolti eladó, meg a postás, aki a nyugdíját hozza, álmomban próbálok és folyton elfelejtem a szöveget, játszom, eltévedek a színházban, nőzők, vedelek. Aztán felébredek! 67 éves vagyok, szerelmeim, mint velencei freskók, fakulnak, lassan halványodnak, azért izgulok, hogy időben jön-e nyugdíj (mindig időben jön!), a padomat, a színészház bejárata elöl, hülye indokkal bevitetik a lépcsőházba. Ha volna még időm...

/utolsó vers:/

SÍRVERS

Harmadik csengetés, a függöny fel, kezdődik az előadás, na, a halált hogy játszod majd, vén komédiás!

Zeg., 2006.01.08.

Trevor Griffiths: Komédiások - Borhy Gergely Bert Challenor szerepében - Partnere Palásthy Bea - 1995.